

การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่
ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร

Applying of Buddhist Principles to Improve People's Quality of
Life in the Area of Tha Sai Community Samut Sakhon Province

¹พระมหาบุญล้อม ปุณฺณกาโม (เตียบเป็น)

Phramaha Boonlom Phunyakamo (Tiapoen)

²พระมหาวีริชณ์ วรินโท (อินทะโพธิ์)

Phramaha Weeratis Varinto

³ธวัช หอมทวนลม

Thawash Homtuanlom.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buddhapanya Sridvaravadi Buddhist College

¹Corresponding Author, Email: 0861714145z@gmail.com

Received February 24, 2023; Revised March 12, 2023; Accepted: March 25, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร ดำเนินการวิจัยทางเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม ผลการวิจัย พบว่า 1) คุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม มีความสมบูรณ์ทั้ง 4 ด้าน คือ อารมณ์ สังคม จิตใจ และร่างกาย ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมด้วยความชอบธรรม มีความสมบูรณ์ในการใช้ชีวิต โดยเฉพาะในด้านร่างกายและจิตใจ รวมไปถึงสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ที่ดี และรวมถึงสังคมที่ดีอีกด้วย โดยนำไปใช้ในด้านการพัฒนาตนเองและสังคมทำให้ครอบครัวมีความสุขและเป็นชุมชนที่เข้มแข็งอีกด้วย 2) หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาสอนให้เราเป็นคนดี มีศีลเป็นหลักในการดำเนินชีวิต หากมีศีลบริบูรณ์แล้วจะทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เช่น หลักศีล 5 ศีล 8 หลักพรหมวิหารธรรม หลักอปริหานิยธรรม มรรคมีองค์ 8 ฆราวาสธรรม อิทธิบาทธรรม และพรหมวิหารธรรม เป็นต้น และ 3) การส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทรายนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในสังคมที่มีพลวัตเปลี่ยนแปลงไปทุกวัน สนับสนุนให้นำหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์จริง ๆ เช่น หลักอริยสัจ 4 ไปใช้เพื่อที่จะได้รู้จักทางสายกลาง ไม่หลงใหลกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกินไป จะได้ตั้ง

ตนให้อยู่ในความพอดีพองาม ไม่ละทิ้งจารีตประเพณีดั้งเดิมของชุมชนด้วย ใช้จารีตประเพณีและวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ความเป็นอยู่ให้มีความเคารพ มีความสามัคคี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในชุมชน

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม; คุณภาพชีวิต; การประยุกต์หลักพุทธธรรม

Abstract

The research has the following objectives: to present guidelines for improving the quality of life by applying the Buddhist principles of people in the Tha Sai community area. Samut Sakhon Province conducting documentary research and field research. The results show that 1) Quality of life of people in Tha Sai community area Samut Sakhon Province found that people can live together in society appropriately. does not cause problems for society There are perfection in all four aspects, namely emotional, social, mental and physical, living in society by righteousness. have completeness in life especially in terms of physical and mental including the environment well-being and including a good society as well It is used in the field of self-development and society, making the family happy and being a strong community. 2) Buddhist principles concerning the development of quality of life that are beneficial to the quality of life of the people of Tha Sai community Samut Sakhon Province found that the Buddhist principles concerning the improvement of quality of life are very necessary in the present era. By the principle of Buddhism in Buddhism teaches us to be good people. Having precepts as the basis of life If there is complete precepts, it will make people in society live together happily, such as the 5 precepts, the 8 precepts, the Brahmawihan Dharma. The principle of aparhaniyadhamma, the eightfold path, secular dharma, itdibat dharma, and brahmawihan dharma, etc. and 3) Encouraging people in Tha Sai community to apply the principles of Buddhism for the benefit of a society that is dynamically changing every day. Modern people are increasingly turning their backs to Buddhism. To allow people in the general area to have broad access to Buddhist principles It is necessary to seek cooperation with local authorities, such as the Sub-District Administrative Organization (SAO) to arrange the voices along the lines. Dharma teaching tapes were opened. as well as preaching or discussing dharma problems Answer questions from relatives who have sent questions. Encourage the use of Dharma principles for real benefits, such as the Four Noble Truths in order to know the middle way. Not too obsessed with one thing. will set himself up in moderation However, they must not abandon the traditional customs of the community. Use

customs and cultures to promote respectful learning and living. unity There is mutual assistance in the community.

Keywords: Buddhist Principles; Quality of Life; Application of Buddhist Principles

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกในปัจจุบัน เกิดจากความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเฉพาะเทคโนโลยีสารสนเทศ นำไปสู่การวิวัฒนาการใหม่ทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลร้ายต่อมวลมนุษยชาติ เกิดภัยอันตรายต่างๆ คุณภาพชีวิตของมนุษยชาติ สังคมไทยจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก โดยการพัฒนานคน หมายถึง การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสมรรถนะของคนไทยให้มีพื้นฐานในการคิด การเรียนรู้ทักษะ ความรับผิดชอบทั้งส่วนตัวและส่วนรวม (นันทน์ทศฉัตร ศรีวิเศษ, 2558) ด้วยสภาพเสื่อมโทรมของสังคมไทยในทุกวันนี้ ทำให้ประชาชนมีการประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ไม่ค่อยจะถูกต้องเท่าที่ควร ขาดศีลธรรม คุณธรรมและ จริยธรรมไม่น้อย ซึ่งสามารถพบเห็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมนี้จากหนังสือพิมพ์ หรือสื่อต่างๆ มากมาย

การพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนานคนให้มีคุณภาพและสมรรถนะ โดยการพัฒนาอย่างถูกต้องจะต้องเริ่มต้นการพัฒนาที่เด็กเล็กก่อนเป็นอันดับแรกให้เด็กมีคุณภาพชีวิตเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ การพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นการสร้างรากฐานของระดับการดำรงชีวิตของคนให้ดีขึ้น โดยการให้ความรู้ การฝึกด้านคุณธรรม การส่งเสริมสุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพรวมกันอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขในประเทศไทยได้มีการสร้างเกณฑ์มาตรฐานของคุณภาพชีวิต โดยเป้าหมายหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือการให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง จุดเริ่มต้นของการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือเริ่มจากการพัฒนาตนเองซึ่งเป็นหน่วยย่อยของสังคม โดยการพัฒนาดนตามแนวพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์เริ่มจากจุดเล็ก คือตนเอง จากตนเองไปสู่ความสัมพันธ์ในครอบครัว กว้างออกไปอีกคือสังคม ชุมชน สังคมโลก การสร้างความสัมพันธ์จึงเป็นธรรมชาติของมนุษย์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตสูงสุดมุ่งหมายการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น ประกอบด้วยหลักการหลากหลายประเด็น เริ่มต้นการพัฒนาตนเอง ต้องทราบพฤติกรรมของมนุษย์เพื่อนำมาพัฒนาดนเอง เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดคือการดำเนินชีวิตที่มีคุณค่า มีคุณภาพ อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข เพราะฉะนั้น สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่ต้องการความเจริญก้าวหน้า ต้องการชื่อเสียง เกียรติยศ เงินทอง การยอมรับจากวงสังคม และประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ซึ่งไม่มีใครเลยจะสามารถปฏิเสธได้ว่า ในแต่ละวันนั้น มนุษย์ต้องดิ้นรนขวบขวาย ไขว่คว้าหาสิ่งที่ตนพึงปรารถนาเพื่อให้ได้มา ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงเป็นการพัฒนาตนเองเพื่อให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ปรับปรุงการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องและรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในสังคมโลกที่วุ่นวายในปัจจุบันโดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยการประยุกต์ใช้ให้เข้ากับกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิต

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรม คำสอน ที่เชื่อกันว่าเป็นผลแห่งการค้นคว้า เป็นภูมิรู้ภูมิปัญญาของพระพุทธองค์ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2564 ปีแล้ว และได้ชื่อว่าเป็นภูมิปัญญาโลก เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลกที่ประเมินค่ามิได้ (สุภาภรณ์ อินททองคง,

2550) หลักพุทธธรรม ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบนั้น คำว่า “ค้นพบ” ย่อมหมายถึง “ธรรม” เป็นสิ่งที่มียุติเดิม มีมาก่อน ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมพระพุทธองค์ แต่เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้ อาจพอกกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ธรรม ก็คือการรับรู้ธรรมตาของโลก เรียนรู้สิ่งที่เป็นปกติซึ่งมีต้นตอ หรือความเป็นมาและดำเนินไปอย่างไร เพราะหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสสอนไว้กว่า 2564 ปีที่ผ่านมา นั้น เป็น “สัจธรรม” เพราะคนเราจะลวงพ้นความทุกข์ได้ เพราะความเพียรในการทำความดี ผู้ใส่ใจในธรรมเท่านั้นถึงจะรู้ถ่องแท้ เพราะฉะนั้น หลักพุทธธรรม จึงเป็นคำอธิบายคำสอนของพุทธศาสนาที่สมบูรณ์ที่สุดในโลก และเป็นวิชาการที่สุดในบรรดางานเขียนทางพระพุทธศาสนาในเมืองไทยในปัจจุบันนี้ หลักพุทธธรรมของพระพุทธเจ้าจึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคมโลกที่มีกระแสการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพราะปัจจุบันประชาชนในสังคมโลกที่มีสภาพเสื่อมโทรม ขาดคุณธรรม ขาดศีลธรรม และขาดจริยธรรมในการดำเนินชีวิตร่วมกัน จึงทำให้ปัญหาต่างๆ เกิดขึ้น หลักพุทธธรรมจึงเป็นไปเพื่อการส่งเสริมให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมที่งดงามมากยิ่งขึ้น

ชุมชนท่าทราย ตั้งอยู่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร มีจำนวน 8 หมู่บ้าน มีประชากรหลากหลายชาติพันธุ์ทั้งไทยและรามัญ ในงานวิจัยเล่มนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาประชาชนที่เป็นคนไทยเท่านั้น โดยประชากรคนไทยรวมทั้งสิ้น 28,580 คน แยกเป็นประชากรชาย 25,354 คน ประชากรหญิง 13,176 คน (แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสาคร (พ.ศ.2561-พ.ศ.2565)) ชุมชนท่าทราย เนื่องจากมีประชากรที่นอกเหนือจากคนไทยเยอะมากมาย ก็เป็นผลดีในอีกมุมมองหนึ่ง มีผลดีทำให้เศรษฐกิจของชุมชนท่าทราย ของจังหวัดสมุทรสาคร และของประเทศเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น แต่ก็ก็เป็นผลลบต่อชุมชนอีกมุมมองหนึ่งคือ ทำให้คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรในชุมชนมีปัญหาในหลากหลายด้าน จะเห็นได้จากในช่วงสถานการณ์โควิด 19 กำลังแพร่ระบาดอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร ประชากรที่มีความเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดเชื้อโรค และเป็นผู้แพร่เชื้อโรคมากที่สุดก็จะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้คุณภาพชีวิตของประชากรที่เป็นคนในพื้นที่จริงๆ มีความเดือดร้อนไปตามๆ กันด้วย เป็นเหตุให้คุณภาพชีวิตของประชากรในชุมชนท่าทรายต้องอยู่กันแบบหวาดหวั่น ปิดหน้าปิดตาคุยกันอยู่ตลอดเวลา การไปมาหาสู่กันแบบญาติมิตรที่สนิทสนมกันจึงเป็นสิ่งที่กระทำได้อย่างยิ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในชุมชนท่าทรายเป็นไปแบบสะดุด เพราะไม่ตรงตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัด

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร
- 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร
- 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร

ระเบียบวิธีวิจัย/วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งเน้นการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) และวิจัยภาคสนาม (Fields Research) พื้นที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร สัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยแบบปลายเปิด มี 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 คำถามประกอบการวิจัยแบบปลายเปิด จำนวน 8 ข้อ รวบรวมข้อมูลโดยผู้ทำการวิจัย ตั้งแต่วันที่ 16 มกราคม พ.ศ.2565 ถึงวันที่ 16 กรกฎาคม พ.ศ.2565 รวมระยะเวลา 6 เดือน นำข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิจัยเอกสารมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลแล้วนำมาเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร” ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ประการ ดังนี้

1. คุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร

จากผลการวิจัยพบว่า คุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาครนี้ หมายถึง การที่บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดปัญหาแก่สังคม มีความสมบูรณ์ทั้ง 4 ด้าน คือ อารมณ์ สังคม จิตใจ และร่างกาย (ขวัญตา พระธาตุ, 2564) ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมโดยความชอบธรรม มีความสมบูรณ์ในการใช้ชีวิต โดยเฉพาะในด้านร่างกายและจิตใจ รวมไปถึงสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่ที่ดี และรวมไปถึงสังคมที่ดีอีกด้วย โดยนำไปใช้ในด้าน การพัฒนาตนเองและสังคมทำให้ครอบครัวมีความสุขและเป็นชุมชนที่เข้มแข็งอีกด้วย คุณภาพชีวิตของบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมโดยไม่เป็นภาระสังคม เป็นชีวิตที่สมบูรณ์ มีความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ อันดับแรกต้องเริ่มที่ตัวเรา ต้องเริ่มที่ปัจจัยภายในก่อน กล่าวคือ ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม และความพึงพอใจของตนต้องพิจารณาปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับบริบทรอบข้างเพื่อลดแรงกดดันและความตึงเครียดอันเกิดจากสภาวะจิตใจของตนเอง ปัจจัยภายนอก เป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ความผันผวน และความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา กล่าวโดยสรุปคือ วิธีที่จะดำรงชีวิตเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี พึ่งเริ่มจากตัวเราก่อน ฝึกจิต ฝึกสมาธิ มีสติในการใช้ชีวิต ไม่ประมาทเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นตลอดเวลา เช่น สภาพแวดล้อมเป็นพิษ การเมืองไม่มั่นคง เศรษฐกิจเริ่มฝืดเคือง เป็นต้น

2. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนา

คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากในยุคปัจจุบัน โดยหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาสอนให้เราเป็นคนดี มีศีลเป็นหลักในการดำเนินชีวิต หากมีศีลบริบูรณ์แล้วจะทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยหลักธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมีอยู่หลายหลักธรรม เช่น หลักศีล 5 ศีล 8 หลักพรหมวิหารธรรม หลักอภิธานิยธรรม มรรคมีองค์ 8 ฆราวาสธรรม อิทธิบาทธรรม และพรหมวิหารธรรม เป็นต้น โดยหลักธรรมทุกหลักธรรมต่างก็มีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการนำมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทรายทั้งนั้น ผู้วิจัยจึงสรุปความสำคัญของหลักธรรมที่คิดว่ามีประโยชน์มากที่สุด 3 หลักธรรม ได้แก่ ฆราวาสธรรม 4 ประการ คือ 1) สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน 2) ทมะ คือการข่มใจ 3) ขันติ คือ ความอดทนทั้งร่างกายและจิตใจ และ 4) จาคะ คือ ความรู้จักเสียสละและบริจาคให้แก่บุคคลที่สมควรให้ นอกจากนี้ ยังมีหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนท่าทรายที่ไม่ควรละทิ้ง คือ หลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา และ หลักพรหมวิหารธรรม 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา (พระไตรปิฎกเล่มที่ 19 ข้อ 235 หน้า 174, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

3. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางพระพุทธศาสนา โดยคุณภาพชีวิตที่ดีทางด้านพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) คุณภาพชีวิตระดับพื้นฐาน หรือ ระดับที่ภูษณัมมิกัตถะ 2) คุณภาพชีวิตระดับพัฒนาการ หรือ ระดับสัมปรายิกัตถะและ 3) คุณภาพชีวิตระดับเอื้อโอกาส หรือ ระดับอุภยัตถะ (พระไตรปิฎกเล่มที่ 23 ข้อ 255 หน้า ๕๔๑, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยหลักธรรมทั้ง 3 ระดับต่างก็เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่แตกต่างกันในแต่ละระดับ นอกจากนี้ยังมีหลักพรหมวิหารธรรม 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นคุณธรรมที่มุ่งให้ผู้ปฏิบัติตามมีคุณธรรมประจำใจในการปฏิบัติตนเพื่อการอยู่ร่วมกันกับบุคคลหลากหลายในสังคม หลักธรรมสุดท้ายที่พัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลคือ หลักอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ซึ่งอิทธิบาท 4 มีความหมายกับคนรุ่นใหม่ที่ต้องการจะเดินทางไปสู่ความสำเร็จในชีวิตและการงาน โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันเป็นโลกที่ฉาบฉวยและวุ่นวาย ทำให้เราต้องฝึกฝนตนเองเพื่อจะเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมที่ก่อกำเนิดการพัฒนาดนเองอย่างแท้จริง เพื่อพัฒนาองค์กรตลอดจนประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า

การส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทรายนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในสังคมที่มีพลวัตเปลี่ยนแปลงไปทุกวัน ประชาชนสมัยใหม่เริ่มหันหลังให้กับพระพุทธศาสนามากขึ้น การที่จะให้ประชาชนในพื้นที่ทั่วไปสามารถเข้าถึงหลักพุทธธรรมได้แบบวงกว้าง จำเป็นต้องขอความร่วมมือกับหน่วยงานพื้นที่ อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ให้มีการจัดเสียงตามสาย มีการเปิดเทปสอนธรรมะ ตลอดจนพระเทศนาหรือพูดคุยถกปัญหาธรรม ตอบคำถามจากญาติธรรมที่ส่งคำถามกันเข้ามา สนับสนุนให้นำหลักธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์จริงๆ เช่น หลักอริยสัจ 4 ไปใช้เพื่อที่จะได้รู้จักทางสายกลาง ไม่หลงใหลกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกินไป จะได้ตั้งตนให้อยู่ในความพอดีพองาม ทั้งนี้ทั้งนั้นต้องไม่ละทิ้งจารีตประเพณีดั้งเดิมของชุมชนด้วย ใช้จารีตประเพณีและวัฒนธรรมเพื่อ

ส่งเสริมการเรียนรู้ความเป็นอยู่ให้มีความเคารพ มีความสามัคคี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
ในชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่
ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร” ผู้วิจัยได้พบประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ได้
ดังนี้

1. คุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร

คุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร โดยคุณภาพชีวิตเป็น
ปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีวิตอยู่ของประชาชนในสังคมไทยปัจจุบันนี้ การดำรงชีวิตอยู่จะ
มีความสุข มีการกินดีอยู่ดีขึ้น หรือจะประสบความสำเร็จ มีความเป็นอยู่ที่ลำบาก ปัจจัยทั้งหมดก็ขึ้นอยู่กับ
กับคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นส่วนสำคัญ คุณภาพชีวิตที่ดีเป็นระดับความเป็นอยู่ที่ดีของสังคม
และระดับความพึงพอใจในความต้องการส่วนหนึ่งของมนุษย์ ดังนั้น คุณภาพชีวิตจึงเป็นระดับของการ
มีชีวิตที่ดีมีความสุขความพึงพอใจในชีวิต และ สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ในการ
ดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลในสังคม คุณภาพชีวิตเป็นความรู้สึกของการอยู่อย่างพอใจต่อ
องค์ประกอบต่างๆ ของชีวิตที่มีส่วนสำคัญมากที่สุดของบุคคล สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง บทบาทวัด
ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในตำบลลาดใหญ่ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม
พบว่า คุณภาพชีวิตเป็นความพึงพอใจของบุคคลที่มีต่อความเป็นอยู่ที่ดี มีสุขภาพกายดี มีสุขภาพจิตดี
มีอาหารการกินดี มีสิ่งของหรือเงินใช้ตามความจำเป็น อยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดี มีความสุข แต่
ในปัจจุบันยังไม่สามารถกำหนดนิยามความหมายให้เป็นที่ยอมรับโดยสากล จึงมีการพยายามนิยาม
ศัพท์ให้ครอบคลุมแนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต โดยแยกเป็นประเด็นย่อยจำนวนมาก อย่างไรก็ตาม
หากกล่าวในบริบทของคุณภาพชีวิตของปัจเจกบุคคล ความหมายของคุณภาพชีวิตก็จะหมายถึงการมี
ชีวิตที่ดีมีความสุขและสามารถตอบสนองความต้องการของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับอัตภาพ (พระ
ครูใบฎีกาชาวรรษย์ อภินนโท (นุชประเสริฐ), 2560) ดังนั้น คุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่า
ทราย จังหวัดสมุทรสาคร จึงเป็นคุณภาพชีวิตของบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่าง
เหมาะสม ไม่เป็นภาระและไม่ก่อให้เกิดปัญหาให้กับสังคม เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ
สามารถดำรงชีวิตที่ชอบธรรมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ค่านิยมของสังคม สามารถแก้ไขปัญหา
ตลอดจนการแสวงหาสิ่งที่ตนปรารถนาให้ได้มาอย่างถูกต้องภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่

2. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร

พุทธธรรมเป็นคำสั่งสอนที่มุ่งสำหรับคนทุกประเภททั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ลักษณะทั่วไป
ของพุทธธรรมสรุปได้ 2 อย่าง คือ (1) แสดงหลักความจริงสายกลาง ที่เรียกว่า มัชฌิมนธรรม หรือ
เรียกเต็มว่า “มัชฌิมนธรรมเทศนา” ว่าด้วยความจริงตามแนวของเหตุผลบริสุทธิ์ตามกระบวนการของ
ธรรมชาติ นำมาแสดงเพื่อประโยชน์ในทางปฏิบัติในชีวิตจริงเท่านั้น และ (2) แสดงข้อปฏิบัติสายกลาง

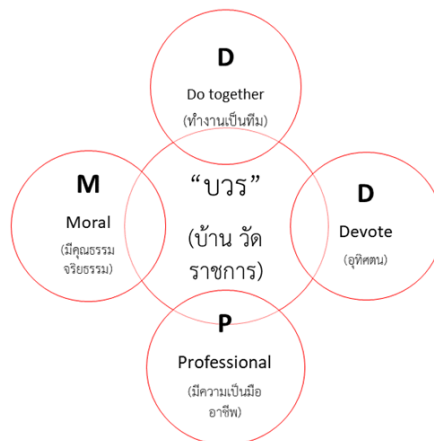
ที่เรียกว่า “มัชฌิมปฏิปทา” อันเป็นหลักการครองชีวิตของผู้ฝึกอบรมตน ผู้รู้เท่านั้น ชีวิตไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จ คือ ความสุข สะอาด สว่าง สงบ เป็นอิสระที่สามารถมองเห็นได้ในชีวิตนี้ และสอดคล้องกับลักษณะของหลักพุทธธรรมว่าเป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า มีลักษณะ 2 อย่าง คือ (1) แสดงหลักความจริงสายกลาง หรือที่เรียกว่า “มัชฌิมนธรรม” หรือ “มัชฌิมนธรรมเทศนา” คือ หลักความจริงที่เป็นกลางตามธรรมชาติ เช่น เบญจขันธ์ หรือ ขันธ์ 5 ไตรลักษณ์ กฎแห่งกรรม เป็นต้น หลักความจริงเหล่านี้ก็เปรียบได้กับ “ทฤษฎี” ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติต่อไป และ (2) แสดงข้อปฏิบัติสายกลาง หรือที่เรียกว่า “มัชฌิมปฏิปทา” คือ หลักปฏิบัติตามสภาพชีวิตของแต่ละคน ไม่ว่าจะเป็นครุฑหัสต์ (ผู้ครองเรือน) โดยทั่วไปหรือ บรรพชิต ก็สามารถปฏิบัติได้ (พระมหาจรรยา สุทธิธำณ, 2548) ดังนั้น หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาครที่เหมาะสมกับยุคสมัยมากที่สุด คือ ฆราวาสธรรม 4 ประการ คือ 1) สัจจะ ความซื่อสัตย์ต่อกัน 2) ทมะ คือการข่มใจ 3) ขันติ คือ ความอดทนทั้งร่างกายและจิตใจ และ 4) จาคะ คือ ความรู้จักเสียสละและบริจาคให้แก่บุคคลที่สมควรให้ นอกจากนี้ยังมีหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนท่าทรายที่ไม่ควรละทิ้ง คือ หลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา และ หลักพรหมวิหารธรรม 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา

3. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร

แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยประยุกต์หลักพุทธธรรมเป็นองค์รวมขององค์ประกอบต่างๆ ซึ่งจำแนกได้ 2 ประเภทคือ รูปกับนาม หรือเรียกง่ายๆ ว่ากายกับใจ ชีวิตจะเรียกได้ว่ามีคุณภาพอย่างแท้จริงก็ต่อเมื่อส่วนประกอบทุกส่วนมีคุณภาพนั้น คือ ชีวิตที่มีคุณภาพจะประกอบด้วยกายที่มีคุณภาพกาย และ คุณภาพใจ โดยคุณภาพชีวิตที่ดีทางด้านพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) คุณภาพชีวิตระดับพื้นฐาน หรือ ระดับทฤษฎีธรรมมีกัตถะ 2) คุณภาพชีวิตระดับพัฒนาการ หรือ ระดับสัมปรายิกัตถะและ 3) คุณภาพชีวิตระดับเอื้อโอกาส หรือ ระดับอุภัยตถะ โดยหลักธรรมทั้ง 3 ระดับต่างก็เป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่แตกต่างกันในแต่ละระดับ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้อิทธิบาท 4 ในการทำงาน ศึกษากรณีผู้ทำเครื่องปั้นดินเผาตำบลเกวียนจังหวัดนครราชสีมา” ผลการศึกษาพบว่า ธรรมะที่เรียกว่า อิทธิบาท 4 เป็นธรรมะที่แสดงให้เห็นถึงหลักการการทำงานให้บรรลุความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้และสามารถนำไปใช้ในการประกอบกิจการและอาชีพได้ทุกประเภทส่วนผลจากการศึกษาในพื้นที่ตำบลด่านเกวียนของกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพทำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผานั้นพบว่ากลุ่มตัวอย่าง ชาวตำบลเกวียนได้ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการทำงานครบทุก 4 องค์ประกอบ คือ มีความพึงพอใจ มีความรักในอาชีพการงาน (ฉันทะ) มีความขยันหมั่นเพียรมุ่งมั่น (วิริยะ) มีการเอาใจใส่ดูแล (จิตตะ) และมีการพิจารณาหาช่องทางในการปรับงานให้เหมาะสม (วิมังสา) ซึ่งผลจากการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ทำให้ชาวตำบลเกวียนได้ทำงานในอาชีพที่ตนเองรักอย่างต่อเนื่องและนำมาซึ่งความสำเร็จในกิจการงานอาชีพ และกลุ่มคนที่เลิกหรือหยุดกิจการนั้นมักบกพร่องในการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ข้อใดข้อหนึ่งโดยเฉพาะข้อที่ 1-2 และเมื่อวิเคราะห์ถึงกลุ่มที่มีพื้นฐานอาชีพ (ความรู้ต่างกัน) ก็พบว่าทั้ง 3 กลุ่มสามารถประยุกต์ใช้

อิทธิบาท 4 ในการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดีทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัวในการทำงาน (พระสุนันท์ กิตติสทโท (สายพิมพ์พงษ์), 2551) ดังนั้น แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยประยุกต์หลักพุทธธรรมของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร ต่างก็ยึดเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาเป็นเครื่องมือในการนำทาง ในการทำงาน ตลอดถึงการดำเนินชีวิตประจำวันในทุกๆ วัน หลักธรรมที่มีประโยชน์มากๆ ต่อชุมชน จากการสัมภาษณ์นักวิชาการ นักการเมือง พระสงฆ์ และคณะอุบาสิกที่มาร่วมอยู่เป็นประจำทุกวันธรรมาสวนะนั้น ผู้วิจัยสรุปว่า คือ หลักธรรมอิทธิบาทธรรม 4 ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา นอกจากนี้ ยังมีหลักพรหมวิหารธรรม 4 ประการ คือ รู้จักมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตประจำวัน ผู้วิจัยจึงสรุปคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานของประชาชนชุมชนท่าทรายออกมาเป็น 3 ระดับ คือ 1) คุณภาพชีวิตระดับพื้นฐาน หรือ ระดับที่ภุมมมิกัตถะ 2) คุณภาพชีวิตระดับพัฒนาการ หรือ ระดับสัมปรายิกัตถะ และ 3) คุณภาพชีวิตระดับเอื้อโอกาส หรือ ระดับอุภยัตถะ

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัย

จากแผนภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร ต้องได้รับความร่วมมือกันอย่างจริงจังของหน่วยงานทุกภาคส่วนในพื้นที่ที่เรียกว่า “บวร (บ้าน วัด ราชการ)” เป็นแกนนำ จะขาดภาคส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จนทำให้เกิดเป็น DDPM MODEL ดังสรุปได้ดังนี้

D = Do together ทำงานเป็นทีม หมายถึง การมุ่งมั่นในการทำงานเป็นที่ตั้ง โดยสามารถทำงานร่วมกันเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร ควรทำงานกันเป็นระบบ เป็นทีมเวิร์ค ประสานความร่วมมือกันระหว่างฝ่ายอาณาจักร และฝ่ายศาสนจักร โดยฝ่ายอาณาจักรประกอบด้วยบ้าน และส่วนงานราชการในพื้นที่ ส่วนฝ่ายศาสนจักรคือวัดในพื้นที่ ทั้งสอง

ฝ่ายต้องให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เป็นทีมที่ดีมีคุณภาพโดยมุ่งถึงประโยชน์ของประชาชนในชุมชนท่าทรายเป็นหลัก

D = Devote อุทิศตน หมายถึง การทำงานที่เสียสละ พุ่มเทหังร่างกาย แรงใจ อุทิศตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร ทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรที่เรียกว่าชุมชน (บวร.) นั้น ควรให้ความร่วมมือกันทุกฝ่าย อุทิศตนในการทำงาน เสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อมวลความสุขส่วนรวมเป็นหลักสำคัญ ต้องพุ่มเทหังร่างกาย แรงใจ อุทิศตนและคนในครอบครัวเพื่อทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นภายในชุมชน

P = Professional มีความเป็นมืออาชีพ หมายถึง การทำงานอย่างมืออาชีพ ทำงานอย่างเป็นระบบ มีการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร ทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรที่เรียกว่าชุมชน (บวร.) นั้น ต้องมีความเป็นมืออาชีพ ทำงานแบบมืออาชีพทำ โดยยึดถือกฎระเบียบที่ร่วมกันตั้งขึ้นภายในชุมชนเป็นสำคัญ ผลประโยชน์ก็จะเกิดขึ้นภายในชุมชน เป็นผลประโยชน์ที่ส่งไปถึงลูกหลานในอนาคตต่อไป

M = Moral มีคุณธรรม จริยธรรม หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และถูกต้องเป็นหลัก สิ่งที่จะขาดไม่ได้เลยในชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร ทั้งฝ่ายอาณาจักรและศาสนจักรที่เรียกว่าชุมชน (บวร.) นั่นคือ คุณธรรม จริยธรรม ทั้งสองฝ่ายต้องให้ความร่วมมือกันอย่างจริงจัง ต้องปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นกับประชาชนในชุมชนก่อน ทั้งในส่วนของสถานศึกษาและประชาชนในชุมชน ควรได้มีการอบรมคุณธรรม จริยธรรมอย่างต่อเนื่อง มีความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของประชาชนในชุมชนอย่างถูกต้อง

บทสรุป

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นฐานรองรับความสำเร็จในชุมชนคือหลักพรหมวิหารธรรม ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวเป็นหมวดธรรมซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ตามความเหมาะสม ก่อให้เกิดอานิสงส์นานัปการ เพราะหลักอิทธิบาท 4 แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรม เครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งซึ่งเรียกว่า อิทธิบาท ซึ่งจำแนกไว้เป็น 4 คือ (1) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น (2) วิริยะ ความพากเพียรในสิ่งนั้น (3) จิตตะ ความเอาใจใส่ฝึกฝนในสิ่งนั้น และ (4) วิมังสา ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น โดยธรรม 4 อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆ มีหน้าที่เฉพาะของตน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ชุมชนท่าทราย จังหวัดสมุทรสาคร” ผู้วิจัยมีประเด็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ประกอบด้วย สำนักงานพื้นที่การศึกษา สำนักงาน พระพุทธศาสนา และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรมีการจัดอบรมหลักสูตรสำหรับบุคลากรทั้งครู พระสงฆ์ และบุคคลทั่วไปที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมให้แก่ชุมชน

(2) ภาครัฐควรมีนโยบายให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล มีนโยบายการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการจัดกิจกรรมในพื้นที่หรือ ในสังกัดตนเองให้ชัดเจนเป็นรูปธรรม

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

(1) การพัฒนาชุมชนตามหลัก “บวร” กระบวนการมีส่วนร่วมขั้นเตรียมการ (ร่วมคิด) เป็น ขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุดในการที่จะได้ความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นผู้รับผิดชอบ โครงการต้องดำเนินการให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ให้มากที่สุด

(2) การไม่มีเวลามาร่วมในกิจกรรมของประชาชนในชุมชนเพื่อการพัฒนาชุมชนตามหลัก “บวร” เป็นปัญหาและอุปสรรคที่มีอยู่สูงมากในสังคมเมือง เนื่องจากเวลาว่างของประชาชนกับเวลา จัดกิจกรรมของชุมชนไม่ตรงกัน ดังนั้นทางชุมชนต้องพิจารณาในการหาข้อสรุปให้มีความสมดุลกับทุก ฝ่าย เพื่อให้การพัฒนาชุมชนตามหลัก “บวร” ดำเนินการไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมต่อในประเด็นรูปแบบและปัญหาอุปสรรคของการร่วมมือกัน ระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ในการพัฒนาชุมชนตามหลัก “บวร” โดยมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะในเชิง แนวทางของการแก้ปัญหา

(2) ควรศึกษาผลสัมฤทธิ์ของโครงการการพัฒนากิจกรรมในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และเกิดผลสัมฤทธิ์มากที่สุด

เอกสารอ้างอิง

ขวัญตา พระธาตุ. (2564). *พัฒนาคุณภาพชีวิตในการทำงานอย่างไร ? ให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในอนาคต*. สืบค้นข้อมูลเมื่อ 24 ตุลาคม 2564 จาก <https://shorturl.asia/s1vO6>

นันทน์ทศฉัตร ศรีวิเศษ. (2558). การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและครู ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 2. *การค้นคว้าอิสระ หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

พระครูใบฎีกาขจรวิทย์ อภินนโท (นุชประเสริฐ). 2560. บทบาทวัดในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ในตำบลลาดใหญ่ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม. *สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. (2548). *พุทธวิถี: พุทธประวัติ พุทธศึกษา พุทธจริยวัตร พุทธภาวนา พุทธกิจ พุทธธรรม พุทธปัญญา*. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา

พระสุนนท์ กิตติสัทโท (สายพิมพ์พงษ์). (2551). การประยุกต์ใช้อธิบาศ 4 ในการทำงานศึกษากรณี
ผู้ทำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา. *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุภาภรณ์ อินทองคง. (2550). การใช้หลักพุทธธรรมนำการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียงสู่สุขภาพองค์กรรวม. *บทความวิจัย*. (ศูนย์เรียนรู้ชุมชนภาคใต้ (ศรช.)).

